

2024-04-11 Nr. NV-829

NARKOTIKŲ, TABAKO IR ALKOHOLIO KONTROLĖS DEPARTAMENTO 2023 M. VEIKLOS ATASKAITA		DĖL NARKOTIKŲ, TABAKO IR ALKOHOLIO KONTROLĖS DEPARTAMENTO 2023 M. VEIKLOS ATASKAITOS		
		Rengėjas	Svarstyta	Siūloma
Įstatymo įgyvendinamasis teisės aktas	Pasirenkama ☐ Taip ☒ Ne	Kita (pagal įstatymus)	Pasirenkama ☐ TAP ☐ LRV pasitarimas ☐ LRV posėdis	Svarstyti Pasirenkama ☐ TAP ☒ LRV pasitarimas ☐ LRV posėdis (A dalis) ☐ LRV posėdis (B dalis)
	Priėmimo terminas Click or tap to enter a date.		(Data iš kalendoriaus)	☐ Gražinti tobulinti

KLAUSIMO ESMĖ

Ataskaita parengta pagal Viešojo sektoriaus subjekto metinės veiklos ataskaitos ir viešojo sektoriaus subjektų grupės metinės veiklos ataskaitos rengimo tvarkos aprašą, patvirtintą Vyriausybės 2019 m. vasario 13 d. nutarimu Nr. 135.

NTAKD strateginis veiklos tikslas: Sukurti sveikesnę ir saugesnę visuomenę, kurioje kiekvienam žmogui siekiama padėti išvengti alkoholio, tabako ir narkotikų daromos žalos ar ją sumažinti, taip pat sudaromos galimybės rūpintis savo, šeimos ar bendruomenės narių sveikata, socialine ir ekonomine gerove.

Veiklos tikslui įgyvendinti 2023 m. numatyti poveikio rodikliai:

- **Legalių alkoholinių gėrimų suvartojimas, tenkantis vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui litrais, absoliutaus (100 proc.) alkoholio.** Valstybės duomenų agentūros duomenimis, 2022 m. vienam 15 metų ir vyresniam šalies gyventojui teko 11,2 litro legalaus suvartoto absoliutaus (100 proc.) alkoholio, tai 0,9 litro mažiau nei 2021 m. Po 2021 m. stebėto padidėjimo legalaus alkoholio suvartojimas Lietuvoje 2022 m. sumažėjo iki 2018–2020 m. buvusio mažiausio per visą dešimtmetį lygio. 2023 m. duomenys bus skelbiami 2024 m. II ketv.

- **15–64 metų Lietuvos gyventojų, nurodžiusių, kad rūkė tabako gaminius per paskutinį mėnesį, dalis (proc.)** 2021 m. NTAKD psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo bendrojoje populiacijoje tyrimo duomenimis 15-64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų 34,9 proc. rūkė per paskutines 30 dienų. Rūkymo paplitimas išliko panašus į 2016 metų. Lietuvoje rūkymas labiau paplitęs tarp vyrų, nei tarp moterų. Naujas Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas bus atliktas 2025 m.

- **Lietuvos gyventojų, per paskutinius 12 mėn. vartojusių narkotines ir psichotropines medžiagas, dalis (proc.).** Šis rodiklis padidėjo iki 4,5 proc. 2021 m., tačiau Lietuvoje jis vis dar yra beveik du kartus mažesnis už ES šalių narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo per pastaruosius metus rodiklį vidurkį – 8,3 proc. Naujas Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas bus atliktas 2025 m.

NTAKD 2023 m. vykdė dvi programas:

1. Narkotikų, tabako ir alkoholio priežiūros bei vartojimo prevencijos užtikrinimas.
2. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento valdymo programa.

Vykdam 1 programą buvo įgyvendinami šie uždaviniai:

1. SKATINTI SVEIKATOS IŠSAUGOJIMO IR STIPRINIMO VEIKLAS IR STIPRINTI PSICHOLOGINĮ (EMOCINĮ) VISUOMENĖS ATSPARUMĄ

NTAKD dalyvavo rengiant 2022–2030 m. Sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo plėtros programos priemonės „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija, ankstyvoji intervencija, pagalba ir žalos mažinimas“ projektus. Parengti 2 veiklų („Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ankstyvosios intervencijos programos“, „Psichoaktyviųjų medžiagų prevencijos ir žalos mažinimo priemonių taikymas jaunimo pasilinksminimo vietose, ypač naktinio miesto aplinkoje“) aprašymai. Parengtas projekto „Nacionalinė metimo rūkyti pagalbos telefoninė linija“ įgyvendinimo planas, gautas trumpasis telefono numeris (1819), atnaujinta interneto svetainė www.nerukysiu.lt. 2024 m. vasario 1 d. atidaryta Nacionalinė metimo rūkyti pagalbos telefoninė linija.

2. PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ PAKLAUSOS IR ŽALOS MAŽINIMAS

NTAKD nuosekliai dirbo siekdamas, kad gyventojai būtų informuojami tikslingai, metodiškai teisingai ir jiems būtų pateikiama naujausia pritaikyta informacija. 2021 m. NTAKD užsakymu vykdė psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo bendrojoje populiacijoje tyrimo duomenimis, 28 proc. apklaustųjų teigė, kad yra labai gerai informuoti apie galimas narkotikų, tabako ar alkoholio vartojimo pasekmes. Vykdydamas įrodymais grįstos informacijos sklaidą už

TEISĖS AKTO PROJEKTO DALYKINIO VERTINIMO PAŽYMA

prevenciją atsakingiems specialistams savivaldybėse, 2023 m. **NTAKD didžiausią dėmesį skyrė dviem temoms: elektroninių cigarečių vartojimo prevencijai tarp moksleivių ir tėvų vaidmens psichoaktyviųjų medžiagų prevencijoje išryškiniui.** Pasirinktos dvi tikslinės grupės: savivaldybių visuomenės sveikatos biurų specialistai, vykdančys prevencinę veiklą mokyklose, ir savivaldybių Narkotikų kontrolės komisijos. Siekiant padėti mokyklų bendruomenėms atpažinti rizikos veiksnius, lemiančius psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą, parengtas metodinių rekomendacijų leidinys. Taip pat parengtos tikslinės informacinės medžiagos, skirtos policijos pareigūnams, specialistams, atsakingiems už darbų saugą, pasilinksminimo vietų organizatoriams ir kt. NTAKD, kaip ankstyvosios intervencijos programos koordinatorius, organizavo mokymus specialistams, supervizijas, metodines konsultacijas, kaip efektyviai dirbti su 12-18 m. amžiaus jaunuoliais, kurie vartoja psichoaktyvias medžiagas. NTAKD kartu su edukacinės iniciatyvos „Saugi erdvė“ atstovais dalyvavo dviejuose festivaliuose – „Yaga Gathering“ ir „Ant bangos“, kuriuose didintas muzikos festivalių lankytojų sąmoningumas apie galimas rizikas, susijusias su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu, ir motyvavimas kreiptis pagalbos į profesionalus bei savanorius. Iš viso **apie saugią elgseną, susijusią su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu, informuota 3 120 masinių renginių lankytojų, 142 festivalių lankytojai pasitikrino alkotesteriu, 238 išsityrė greituosiu ŽIV testu.**

Nuolat buvo atnaujinamos trys NTAKD interneto svetainės, skirtos vaikams ir jaunimui (www.askritiskas.lt), metantiems rūkyti (www.nerukysiu.lt) ir tėvams (www.kaveikiavaikai.lt).

Vykdytas projektas „**Asmenų, priklausomų nuo psichoaktyviųjų medžiagų, socialinė integracija**“, kuriuo asmenims, priklausomiems nuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, buvo teikiama psichologinė bei socialinė reabilitacija teikiant trumpalaikės socialinės globos paslaugas, siekiant padėti integruotis į darbo rinką ir išvengti socialinės atskirties. Projekte **dalyvavo virš 2 tūkst. socialiai pažeidžiamų asmenų, iš kurių 48 proc. sėkmingai integravosi į Lietuvos darbo rinką.**

3. PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ PASIŪLOS MAŽINIMAS

Pagrindinis prioritetas buvo skiriamas ne ekonominių sankcijų taikymui, o ūkio subjektų, jų asocijuotų struktūrų bei verslo naujokų konsultavimui bei mokymui. Tai pasiteisino, nes **41 proc. sumažėjo pažeidimų skaičius nuo 149 pažeidimų 2021 m. iki 88 – 2022 m. ir 2023 m. šis skaičius sumažėjo iki 75.** NTAKD suteikiamų konsultacijų skaičius išaugo iki 6000.

NTAKD atliko 125 ūkio subjektų, veikiančių alkoholio ir tabako gamybos bei prekybos srityje, patikrinimus, iš kurių 33 buvo planiniai, o 92 – neplaniniai, nes aktyviai dirbant su kitomis priežiūros institucijomis ir visuomene gauta daug pranešimų apie pažeidimus. Visų patikrinimų metu pagrindinis dėmesys skirtas pažeidimų prevencijai bei konstruktyviam dialogui su verslu siekiant ūkio subjektus sulaikyti nuo AKĮ ir TKĮ pažeidimų

2023 metais NTAKD skyrė ypatingą dėmesį **verslo naujokams**, t. y. įsisteigusioms įmonėms, veikiančioms alkoholinių gėrimų, tabako bei pluoštinių kanapių tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių gamybos bei prekybos srityse, organizavo jiems 2 mokymus ūkio subjektų pageidaujama tema „Pradedu verslą alkoholio srityje. Ką turiu žinoti?“. Jų metu buvo pateikta metodinė medžiaga, susijusi su veiklos vykdymu. Dalyvavo 70 ūkio subjektų.

Nustatyta tik 55 AKĮ pažeidimai, 2022 m. jų buvo 60, o 2021 m. – 134. Mažėjantis pažeidimų skaičius rodo, kad NTAKD taikomos prevencijos priemonės pasiteisina. Konsultavimo, mokymų bei bendravimo su asocijuotomis verslo struktūromis strategijos pasiteisina ir duoda rezultatų – pažeidimų skaičius su kiekvienais metais mažėja, todėl ateityje numatoma šias veiklas tęsti, kartu ieškant naujų dialogo su verslu formų bei problemų sprendimo būdų.

Probleminės ūkio subjektų priežiūros sritys ir toliau išlieka šios: **su pirkėjų amžiumi susiję ribojimai jaunesniems nei 20 m. didėjimas nuo 23 proc. (2022 m.) iki 40 proc. (2023 m.).** Prekyba alkoholiniais gėrimais draudžiamu laiku bei prekyba tinkamai nesutvarkius dokumentacijos, t. y. be licencijų ar neturint reikiamo leidimo arba alkoholinių gėrimų įsigijimo dokumentų. Ir toliau **pirmauja pažeidimai, susiję su prekyba alkoholiniais gėrimais draudžiamu laiku, tačiau nuo 2021 m. pastebimas nežymus jų mažėjimas bendrame pažeidimų skaičiuje – nuo 30 proc. (2022 m.) iki 27 proc. (2023 m.).**

2023 m. nustatyta 20 TKĮ pažeidimų (2022 m. – 28). 2022 metais vyravo pažeidimai, susiję su elektroninėmis cigaretėmis ir jų pildyklėmis, o **2023 m. vyravo pažeidimai, susiję su rūkomaisiais žoliniais gaminiais, kurie irgi yra priskiriami prie su tabako gaminiais susijusių gaminių.** Tokius gaminius buvo siekiama ir reklamuoti, ir pardavinėti nuotoliniu būdu, todėl atsižvelgdamas į esamą pažeidimų situaciją NTAKD mato būtinybę ir toliau tobulinti teisės aktus, kad mažėtų šių gaminių prieinamumas ir būtų užkardyti internetinėje erdvėje daromi pažeidimai.

2023 m. priimti 66 nutarimai taikyti ekonomines sankcijas ūkio subjektams, iš jų 50 nutarimų yra dėl AKĮ pažeidimų, 14 dėl TKĮ pažeidimų. **Per 2023 m. buvo užblokuotos 6 interneto svetainės, kuriose buvo skleidžiama tabako gaminių bei su tabako gaminiais susijusių gaminių reklama**, taip pat vykdoma draudžiama nuotolinė prekyba. Kiekvienais metais laimėtų bylų procentas išlieka aukštesnis nei 90 proc.

Alkoholio, tabako ir su tabako gaminiais susijusių gaminių sektoriuje veikia NTAKD sukurtas efektyvus ūkio subjektų veiklos priežiūros bei pažeidimų prevencijos mechanizmas, kuris nuolat tobulinamas atsižvelgiant į rinkos dinamiką bei jos pokyčius.

4. PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PAPLITIMO IR JAM MAŽINTI SKIRTŲ PRIEMONIŲ EFEKTYVUMO STEBĖSENA

NTAKD užsakymu 2023 m. gegužę buvo vykdyta 18–74 m. amžiaus Lietuvos gyventojų apklausa, taikant omnibus apklausos metodą. Apklausos rezultatai parodė, kad **bent kartą per paskutinius 12 mėnesių alkoholį vartojo trys iš**

TEISĖS AKTO PROJEKTO DALYKINIO VERTINIMO PAŽYMA

keturių (77 proc.) 18–74 metų šalies gyventojų, per paskutines 30 dienų alkoholį vartojo šeši iš dešimties (59 proc.) tokio amžiaus gyventojų, per paskutines 7 dienas alkoholį vartojo kas penktas (20 proc.) gyventojas, o kasdien alkoholį vartoja 1 proc. respondentų. Lyginant su ankstesniais metais šiuo metodu vykdytų apklausų rezultatais, 2023 m. alkoholio vartojimas buvo šiek tiek mažesnis. 2023 m. alkoholio vartojimas per paskutines 30 dienų buvo mažiausias tarp 18–29 m. amžiaus jaunimo (50 proc.). Pastebima, kad per paskutines 30 dienų alkoholį vartojo daugiau vyrai (septyni iš dešimties 18–74 metų vyrų – 72 proc.) nei moterys (kas antra tokio amžiaus moteris – 48 proc.), 30–49 metų gyventojai (67 proc.), didmiesčių gyventojai (68 proc.), respondentai su vidutinėmis (1001 – 1800 eurų) arba didžiausiomis (virš 1800 eurų) šeimos pajamomis per mėnesį, darbininkai ir ūkininkai (73 proc.) bei vadovai (72 proc.)

Kriterijus dėl 15–16 m. mokinių, bent kartą vartojančių kanapes (proc.), numatytas vadovaujantis alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ESPAD tyrimu. Paskutinis tyrimas buvo atliktas 2019 m., kitas tyrimas numatytas 2024 m. **Kanapių vartojimo bent kartą gyvenime ESPAD 2019 m. šalių vidurkis – 16 proc., Lietuvoje – 18 proc.** Vis dėlto per paskutines 30 dienų kanapių vartojimas Lietuvoje buvo kiek mažesnis nei vidutiniškai kitose šalyse (Lietuvoje – 5,5 proc., ESPAD šalių vidurkis – 7,1 proc.), o vartojimo kartų skaičius per paskutinius 12 mėn. Lietuvoje buvo vienas mažiausių (Lietuvoje – 6,6 karto, ESPAD šalių vidurkis – 9,9 karto). Didelės rizikos kanapių vartojimas Lietuvoje sutapo su ESPAD šalių vidurkiu (4 proc.). Siekis išlaikyti mažėjantį bent karto gyvenime kanapių vartojimą tarp 15–16 m. mokinių yra labai ambicingas, atsižvelgiant į tai, kad narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimo didėjimo tendencija stebima visame pasaulyje. Neabejotinai tam įtakos turi prieinamumo didėjimas, jaunimo požiūris į kanapių vartojimą, tarpsektorinio bendravimo stoka. Atlikta **NTAKD analizė parodė, kad jaunimas (15–29 m.) narkotikus dažniausiai bando vartoti (ar vartoja) tarp draugų (72,8 proc. kada nors narkotikus vartojusių respondentų), rečiau – lankydami diskotekose, naktiniuose klubuose (31,2 proc.) arba kavinėse, baruose (21,4 proc.)**. Dažniausiai jaunimo nurodytos narkotikų vartojimo priežastys buvo smalsumas ir noras atsipalaiduoti, o dažniausios priežastys, dėl kurių jaunimas neišbandė narkotikų, buvo tai, kad narkotikai jų tiesiog nedomina, taip pat neigiamas nusistatymas prieš narkotikų vartojimą, suvokiamas neigiamas narkotikų poveikis sveikatai bei priklausomybės baimė. Dauguma jaunimo (15–29 m.) psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą vertina neigiamai: narkotikų vartojimą neigiamai (ar labiau neigiamai) vertina 91 proc. respondentų.

5. DALYVAUTI FORMUOJANT PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO MAŽINIMO POLITIKĄ

Seimas 2023 m. gegužės 23 d. nutarimu Nr. XIV-1982 patvirtino Nacionalinę darbotvarkę narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais. Tuo pagrindu pradėtas rengti Vyriausybės nutarimo „Dėl Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų plano patvirtinimo“ projektas. Plane numatytos pažangos ir (ar) tęstinės veiklos priemonės, joms įgyvendinti suplanuoti asignavimai, jų poreikis, nurodyti priemonių rezultato rodikliai bei jų reikšmės ir už priemonių įgyvendinimą atsakingi (dalyvaujantys) strateginio valdymo sistemos dalyviai. Įgyvendinus tarpinius 2025 metų poveikio rodiklius, bus laukiami teigiami pokyčiai siekiant sveikesnės ir saugesnės visuomenės – sumažėjęs suvartojamojo alkoholio kiekis, tenkantis 15 m. ir vyresniems gyventojams, daugiau nei trečdaliu sumažėjusi tabako gaminius rūkysiujų per paskutinį mėnesį 15–64 m. gyventojų dalis, išlaikytas dvigubai mažesnis nei ES šalyse narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimas tarp 15–64 m. gyventojų. Planuojama, kad 15–16 metų amžiaus mokinių, bent kartą per paskutines 30 dienų rūkysiu elektronines cigaretes, iki 2025 m. sumažės nuo 31 proc. (2019 m.) iki 26 proc. Didžiausią proveržį tikimasi padaryti numatytomis priemonėmis ir (ar) veiklomis. Plano rengime dalyvavo SAM, ŠMSM, SADM, VRM, TM, EIM, Lietuvos kariuomenė, Nacionalinis visuomenės sveikatos centras, Respublikinis priklausomybės ligų centras, Lietuvos Respublikos muitinė, Lietuvos kalėjimų tarnyba, Lietuvos probacijos tarnyba, Policijos departamentas, Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Jaunimo reikalų agentūra ir Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba.

PAŽYMĄ PARENGĖ

Aurelija Urbonienė

Socialinės politikos grupė, patarėja